

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «ПОЛІТЕКОНОМІЯ»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

**За темою № 13 - Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої
сили та їх регулювання державою**

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники:

Викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Хиль Л.П.

Викладач циклової комісії загальноекономічних дисциплін, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Старчик Н.В.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач–методист, голова циклової комісії управління та адміністрування КЛК ХНУВС - Пушкар О.І.

План лекції:

1. Циклічний характер економічного розвитку.
2. Зміст, типи, чинники економічного зростання.
3. Зайнятість та безробіття.
4. Відтворення робочої сили та його особливості в Україні. Державне регулювання відтворення робочої сили, зайнятості.

Основна література:

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: Знання, 2014. – 711 с.
2. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: практикум: Навчальний посібник – К.: Знання, 2013. – 496 с.
3. Базиліук А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012.-312с.
4. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2013. – 410 с.
5. Осецький В.Л. Політекономія: Навчальний посібник – К.: НАУ, 2013. – 380 с.
6. Майовець Є.Й. Економічна теорія: Навчальний посібник– Львів: ЛНУ ім. І.Франка. – 2011. – 399 с.
7. Моцелюк Н.В. Політична економія. Ч.3. Економічний розвиток. Сучасні економічні системи. Світове господарство: Навчальний посібник – К.:ЦУЛ, 2014.- 168с.
8. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник-К.:Алерта, 2015. – 487с.
9. Сірко А.В.Економічна теорія: Політекономія:Підручник – К.:ЦУЛ, 2014.- 416с.
10. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Політична економія: Навчальний посібник – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 464 с.
11. Щетинін А.І. Політична економія: Підручник – К.: ЦУЛ, 2011. – 480 с.
12. Якобчук В.П. Економічна теорія: Навчальний посібник – К.:Ліра – К,2015 – 408с.

Допоміжна література:

1. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012. – 280 с.
2. Кузнєцова Л.В. Політична економія: Навчально – методичний посібник – К.: НУХТ, 2011. – 181 с.
3. Вотаманюк О.З. Економічна теорія: вступ, макроекономіка, мікроекономіка - Львів: Інтелект – Захід, 2011. – 656 с.
4. Луценко Г.П. Курс економічної теорії: практика і теорія: Електронний посібник – Кременчук: КЛК НАУ, 2011. – 207 с.
5. Носова О.В. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2013. – 512 с.
6. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2011. – 432с.

7. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2012. – 248 с.

8. Лопух К.В. Сучасний монетаризм: Монографія – К.: ЦУЛ, 2015.-272с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

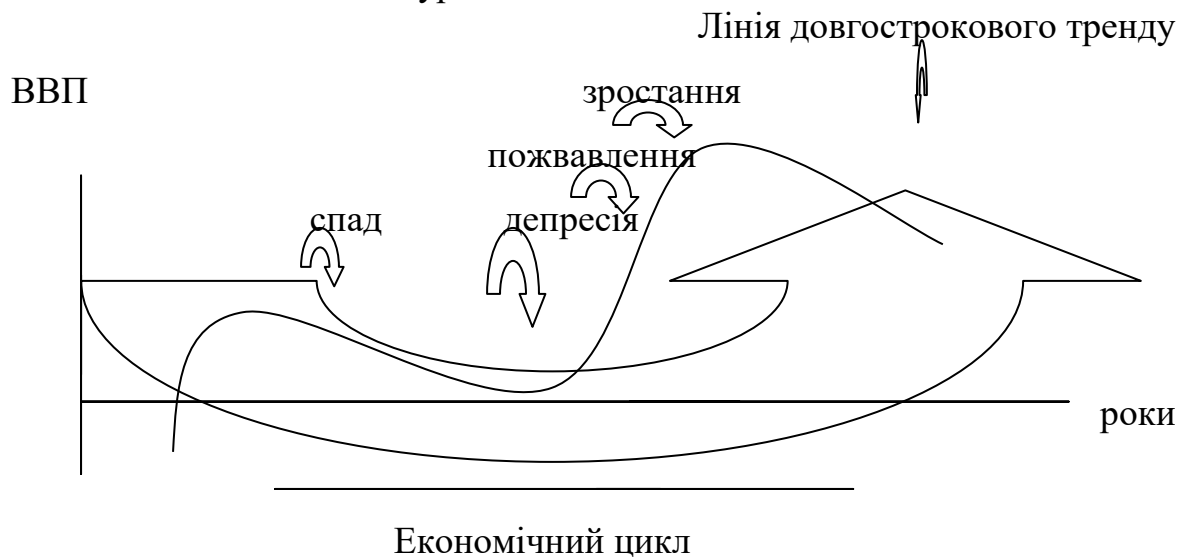
1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

1. Циклічний характер економічного розвитку

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання (лінія довгострокового тренду).

Напрямок та ступінь зміни макроекономічних показників (або показника) називають економічною кон'юктурою.

Мал. 1 «Циклічний розвиток економіки»

Економічний цикл складається з чотирьох фаз:

- Спад виробництва (глибокий і тривалий спад – це криза);
- Депресія;
- Пожвавлення;
- Зростання.

Сьогодні деякі економісти вважають, що Україна знаходиться на фазі пожвавлення, а деякі – на фазі зростання.

Циклічний розвиток економіки має зовнішні та внутрішні причини.

Біля внутрішніх причин (в середині економічної системи):

- Зовнішні (війни, революції, міграція робочої сили, зміни цін на нафту, газ, політичні процеси; технологічні, інноваційні, наукові пориви);
- Внутрішні (оптимальна, монетарна, фінансова політика, політика доходів, зовнішньоекономічна політика).

2. Зміст, типи, чинники економічного зростання

Економічне зростання – це кількісне та якісне вдосконалення суспільного продукту за певний період часу (рік).

Розрізняють екстенсивний і інтенсивний типи економічного зростання.

При екстенсивному типі зростання суспільного продукту відбувається за рахунок кількісного зростання факторів виробництва (залучення до виробництва додаткових трудових ресурсів, капіталу, землі), при цьому технологічна база залишається незмінною.

Ефективність виробництва не зростає.

Ефективність виробництва – це відношення результату виробництва до витрат.

При інтенсивному типі економічного зростання ріст суспільного продукту відбувається за рахунок якісного вдосконалення факторів виробництва (більш прогресивні засоби виробництва, підвищення кваліфікації робочої сили).

Ефективність виробництва зростає.

У чистому вигляді не існує ні екстенсивного, ні інтенсивного типів економічного зростання. В умовах НТР (з середини 50-х років XIX ст.).

Наприклад, в США в кінці 80-х років XX ст. співвідношення екстенсивних та інтенсивних факторів економічного зростання складало $\frac{1}{2}$, а в Радянському Союзі навпаки $\frac{2}{1}$. Перед розпадом Союзу був взятий курс на «Нову якість економічного зростання» (переважно інтенсивний тип), який не був реалізований.

На початку 70-х років XX ст. деякі Західні економісти (американець Д. Медоус) висунули концепцію «Нульового економічного зростання», сутність якої зводилась до необхідності стримання економічного зростання, що пояснювалась сильним забрудненням навколишнього середовища. Опоненти Медоуса довели неспроможність цієї концепції: НТР, який забезпечує будівництво нових підприємств (забруднення навколишнього середовища) в той же час створює більш ефективні очисні споруди, що повністю нівелює негатив).

Фактори економічного зростання:

1) *Фактори пропозиції зумовлюють фізичну здатність економіки до зростання. Їх теж 4:*

а) кількість та якість природних ресурсів (земля, корисні копалини, енергоносії, водні ресурси, клімат, тощо). Багаті на природні ресурси: Саудівська Аравія, Кувейт та ін.. Бідні: Швейцарія, Японія, Ізраїль, але у них високі темпи економічного зростання. Найціннішим природним ресурсом України вважають орні землі.

б) кількість та якість трудових ресурсів. На думку багатьох економістів трудові ресурси – пропозиція робочої сили, її кваліфікація, дисциплінованість, мотивація до праці – становлять найважливіший фактор економічного розвитку. Інші фактори виробництва (капітал, сировину, технологію) можна купити в інших країнах. Проте, застосування високопродуктивної техніки в місцевих умовах вимагає кваліфікованих працівників.

в) обсяг капіталу країни. Для збільшення обсягу капіталу (устаткування, виробничих будівель, доріг) необхідне скорочення поточного споживання впродовж десятиліть. У розвинутій економіці від 10% до 20% НД використовується на нагромадження капіталу, у найбідніших – 5%. Крім того, значна частина цих невеликих заощаджень спрямовується на забезпечення зростаючого населення простими знаряддями праці.

г) технологія, яка охоплює також науково-дослідні й проектно-конструкторські розробки, менеджмент та підприємство.

2) Фактори попиту: макроекономічне середовище має забезпечувати такий рівень сукупних видатків, за якого повністю використовуються наявні ресурси.

Несприятливе макросередовище (високі податкові та відсоткові ставки, низький рівень завантаження виробничих потужностей та ін.) сповільнює економічне зростання, бо не забезпечує повного використання ресурсів.

Фактори пропозиції і попиту, які впливають на економічне зростання, взаємопов'язані. Наприклад, неповне залучення трудових ресурсів уповільнює темпи нагромадження капіталу, а низькі темпи впровадження нововведень та інвестицій можуть сприяти безробіттю.

3) *Стабільне економічне зростання передбачає не лише повне використання ресурсів, а й досягнення оптимальної структури виробництва (фактор ефективності). Іншими словами, країна має використовувати ресурси найекономічніше (виробнича ефективність) і виробляти з них найцінніші для суспільства товари та послуги (розподільна ефективність).*

4) Існує низка факторів, які впливають на економічне зростання, проте вони важко піддаються кількісній оцінці. Це передовсім соціокультурні та інституційні чинники (сприятлива соціальна, культурна і політична атмосфера, позитивне ставлення до праці). У довгостроковому періоді економічного зростання залежить від політичної організації суспільства (політичні системи спираються на демократичні принципи). Перешкоди, що стримують економічне зростання найчастіше вони пов'язані з інституційним, або громадським середовищем (надмірне втручання державних інституцій у підприємницьку діяльність, корупція, хабарництво, несумлінне ставлення до праці, господарські злочини, припинення роботи через трудові конфлікти).

3. Зайнятість та безробіття.

Зайнятість населення – це діяльність частини населення щодо створення суспільного продукту (НД):

- саме в цьому полягає економічна сутність зайнятості;

- соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, в задоволенні матеріальних і духовних потреб через доход, який людина отримує за свою працю;
- демографічною сутністю зайнятості є відображення взаємозалежності зайнятості з віково-статевими характеристиками населення, його структурою.

Форми зайнятості:

1. Повна зайнятість, за якої пропозиція робочої сили повністю покривається попитом на неї в суспільному виробництві. Вона не може становити 100% тому, що завжди є рівень (4-6%) добровільного безробіття;
2. Глобальна зайнятість – це врахування всіх видів корисної діяльності як у суспільному виробництві так і поза ним (догляд за дітьми, хворими; ведення господарств тощо);
3. Примусова зайнятість.

Україна після розпаду Союзу опинилася перед необхідністю формування політики ефективної зайнятості, яка б забезпечувала створення мотиваційних механізмів високоефективної праці та соціальний захист населення при втраті робочих місць.

Ефективна зайнятість передбачає:

1. Скорочення важкої, примітивної, некваліфікованої праці;
2. Стимулювання гнучких форм зайнятості та використання робочого часу;
3. Зміцнення зв'язку оплати праці з кінцевим результатом;
4. Встановлення мінімуму і ліквідацію максимуму заробітної плати.

Б'

Стан ринку праці оцінюється за таким показником: рівень безробіття ()

Б'

$$= \frac{Б}{РС} * 100\%$$

Безробіття – це економічна категорія, яка відбуває економічні відносини, щодо вимушеної незайнятості працездатного населення.

Економісти по різному пояснюють причини безробіття в ринковій економіці:

- 1) Надлишок народонаселення (мальтузіанство);
- 2) Ріст органічної будови капіталу (марксизм);
- 3) Високий рівень заробітної плати (неокласики);
- 4) Недостатність сукупного попиту (кейнсіанство).

Найбільшого поширення в Західній економічній науці одержала неокласична та кейнсіанська теорія безробіття.

Види безробіття:

- 1) Фрикційне, пов'язане з переміщенням людей з одного регіону в інший, зміною роботи, професій, етапом життя (вчення, нагляд за дитиною і т.д.), це добровільне безробіття;

- 2) Структурне безробіття, пов'язане зі структурними змінами в економіці, як у галузевій так і в площині зміни форм власності. В ньому можна виокремити технологічне і конверсійне безробіття. Структурне безробіття виникає тоді коли пропорція робочої сили і попит на неї не збігається;
- 3) Циклічне, спричиняється фазою складу економічного (ділового) циклу.

Повна зайнятість досягається в тому випадку коли циклічне безробіття дорівнює 0.

Рівень безробіття за повної зайнятості називають природною нормою безробіття (природне безробіття).

Слово «природний» тут означає, що структурне і фрикційне безробіття є неминучим, тоді як циклічного безробіття можна уникнути за допомогою інструментарію макроекономічної політики.

Потенційний (природний) ВВП – це реальне ВВП за повної зайнятості, коли фактичне безробіття дорівнює природному.

4. Відтворення робочої сили та його особливості в Україні. Державне регулювання відтворення робочої сили, зайнятості.

Процес відтворення національного виробництва передбачає відтворення не лише сукупного продукту, але й робочої сили.

Процес відтворення трудових ресурсів поділяється на окремі фази:

А) фаза формування (природне відтворення, відновлення здатності до праці – одяг, харчування, житло, одержання освіти, спеціальності, трудової кваліфікації);

Б) фаза розподілу й перерозподілу трудових ресурсів за видами робіт, родом діяльності, підприємств, регіонів, рівня освіти, здоров'я, статі, віку.

Перерозподіл робочої сили здійснюється у вигляді її руху відповідно до попиту і пропозиції на ринку праці.

В) фаза використання, на якій основна проблема полягає в забезпеченні зайнятості населення і в ефективному використанні працівників.

Фактори, що впливають на рівень ціни товару «робоча сила»:

- 1) Природно-кліматичний фактор.

Вартість товару робочої сили, що лежить в основі ціни робочої сили (заробітної плати), включає в себе вартість необхідних засобів існування робітника та його сім'ї, а в різних кліматичних поясах вони різні.

- 2) Цивілізаційний фактор (ступінь розвитку країни).

- 3) Економічний фактор – ступінь збалансованості трудових ресурсів і робочих місць, від чого залежить рівень зайнятості.

- 4) Соціальний фактор.

Під ним розуміється рівень організованості найманих робітників у їх боротьбі проти спроб роботодавців знижувати заробітну плату (профспілки, партії, робітничі спілки). Чим вищий рівень організації трудових верств населення, тим вище заробітна плата.

Низький рівень зарплати в Україні в сучасних умовах, через те, що зарплата нижче вартості робочої сили.